

**‘N ANALISE VAN DIE SOSIALE WAARDES IN DIE
LEEFWÊRELD VAN KLEMENS VAN
ALEKSANDRIË SOOS VERGESTALT
IN SY PAIDAGOGOS**

Deur:

GERRIT DANIËL STEPHANUS SMIT

**Voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes
vir die graad Doctor Litterarum
in die departement Antieke Tale aan die Universiteit van
Pretoria**

**Onder leiding van
Professor HF Stander (Promotor)
en Professor PJ Botha (Mede-promotor)**

SUMMARY

Biblical scholars have grown increasingly aware of the importance of looking at texts not only in their historical or literary contexts, but also in their socio-cultural contexts. Many studies have shown that honour and shame were core social values in the ancient Mediterranean world. By scrutinizing the available research on the topic of honour and shame, one realizes that there were indeed four major social values in the Mediterranean world, that is i) honour and shame, ii) patronage and reciprocity, iii) kinship and iv) purity.

Modern biblical scholars would often appeal to the works of the classical authors in order to show how important these values were in the ancient world. Unfortunately claims that are being made in modern studies concerning honour and shame are usually based on the biblical and classical writings. These scholars seldom consult patristic writings. In this study it is argued that the ancient Church Fathers were indeed aware of these social values. The four social values mentioned above are taken as a basis to unlock the social context of Clement of Alexandria's *Paedagogue*. It illustrates the importance of understanding the core social values of the Mediterranean society in order to interpret the theology of the early Church Fathers.

KEY TERMS

Clement of Alexandria	Reciprocity
Paedagogue	Kinship
The Instructor	Purity and pollution
Social values	Grace
Social conflicts	New Testament
Mediterranean society	Church fathers
Cultural anthropology	David deSilva
Honour and shame	Group values
Patronage	Patristic writings

OPSOMMING

Bybelse geleerdes het die afgelope jare al meer bewus geword van hoe belangrik dit is om tekste nie nét binne hul historiese- of literêre verband te lees nie, maar ook binne hul sosio-kulturele verband. Heelwat navorsing het aan die lig gebring dat eer en skaamte kern sosiale waardes in die antieke Mediterreense samelewing is. Deur die huidige navorsing op die gebied van eer en skaamte te ontleed, word dit duidelik dat daar vier basiese sosiale waardes in die antieke wêreld was, te wete i) eer en skaamte, ii) goedgunstigheid, iii) die groep en iv) reinheid.

Moderne Bybelse geleerdes verwys gereeld na die werke van antieke skrywers om te bewys dat hierdie sosiale waardes belangrik was in die antieke wêreld. Ongelukkig word hierdie navorsing gewoonlik slegs op die Bybelse tekste toegepas, en word die patristiese tekste weinig geraadpleeg. In hierdie studie word aangevoer dat die antieke kerkvaders deeglik bewus was van hierdie sosiale waardes. Die vier sosiale waardes wat hierbo genoem is, word as 'n basis geneem om die sosiale verband van Klemens van Aleksandrië se *Paidagogos* te ontsluit. Die studie bevestig die belang van begrip vir die sosiale waardes van die antieke Mediterreense samelewing, en hoe dit in die teologie van die vroeë kerkvaders na vore kom.

SLEUTELTERME

Klemens van Aleksandrië	Goedgunstigheid
Paidagogos	Groepwaardes
Tugmeester	Reinheid en onreinheid
Sosiale waardes	Genade
Sosiale konflik	Nuwe Testament
Mediterreense samelewing	Kerkvaders
Kulturele antropologie	Patristiek
Eer en skaamte	David deSilva

INHOUDSOPGAWE

INLEIDING.....	2
----------------	---

HOOFSTUK 1: PROBLEEMSTELLING EN NAVORSINGSMETODIEK

1.1 Die navorsingsprobleem en sy verband.....	11
1.2 Begroning van die studie.....	14
1.3 Navorsingsmetodiek.....	16
1.3.1 Algemeen.....	16
1.3.2 Metodologie.....	16
1.3.3 Legitimering en kritisering.....	21
1.3.4 Die vraag na watter sosiale waardes belangrik is.....	25
1.4 Beperkings.....	27
1.4.1 Sommige antieke gebruike en gewoontes is onbekend.....	27
1.4.2 Die gebruik van bestaande sosiaal-wetenskaplike modelle.....	28
1.5 Definisies en begripsbepaling.....	29
1.6 Uniekheid van die studie.....	32
1.7 Die navorsingsgeskiedenis.....	34
1.7.1 'n Kort historiese oorsig oor die studie van eer en skaamte.....	34
1.7.2 Eer en skaamte: die begin van die studie.....	34
1.7.3 Eer en skaamte: die studie gaan voort.....	34
1.7.4 Klemverskuiwing in die studie van eer en skaamte die afgelope paar jaar.....	36
1.7.4.1 Eer en skaamte in sosiale konflikte.....	37
1.7.4.2 Eer en genade.....	39
1.7.4.3 In kort.....	40
1.8 Kritiek op bestaande navorsing oor eer en skaamte.....	41
1.9 Navorsingsoorsig.....	41

HOOFSTUK 2: EER EN SKAAMTE AS PRIMÊRE SOSIALE WAARDESTELSEL BY DIE MEDITERREENSE KULTUUR

2.1	Inleiding.....	43
2.2	Eer.....	43
2.3	<i>Eer en skande</i> teenoor <i>eer en skaamte</i>	46
2.3.1	Skaamte.....	47
2.3.2	Skande.....	47
2.4	Die sosiale skeiding tussen die geslagte in die Mediterreense kulture....	47
2.5	Die verskil tussen “manlike” en “vroulike” eer en skaamte.....	49
2.5.1	“Manlike” eer en skaamte.....	49
2.5.2	“Vroulike” eer en skaamte.....	50
2.5.2.1	Vroue se eer word primêr gebaseer op reinheid.....	51
2.5.2.2	Die huwelik verhoog die vrou se eer.....	51
2.5.2.3	Eer is afhanklik van vrugbaarheid.....	52
2.5.2.4	Eer is afhanklik van die aanvaarding van haar plek.....	53
2.5.2.5	Eer is afhanklik van nederigheid teenoor haar meederes.....	53
2.6	Kort samevatting oor “vroulike” eer en skaamte.....	54
2.7	Eer en skaamte toegepas op die Bybelse gemeenskappe.....	55
2.7.1	Eer en skaamte in die Ou-Testamentiese gemeenskap.....	56
2.7.2	Eer en skaamte in die Nuwe Testament.....	58
2.7.2.1	Matteus 5:38-42.....	59
2.7.2.2	Lukas 13:10-17.....	62
2.8	Die invloed van eer en skaamte.....	64
2.9	Kort samevatting.....	64

HOOFSTUK 3: ENKELE ANDER BELANGRIKE SOSIALE WAARDES

3.1	Inleiding.....	65
3.2	Kennis van kulturele verskille ten opsigte van die verstaan van die antieke teks.....	66
3.2.1	Kulturele antropologie van die antieke Mediterreense gebied.....	67

3.2.2	Die onderskeid tussen “skaamte-gebaseerde kulture” en “skuld-gebaseerde kulture”.....	69
3.3	‘n Profiel van die antieke Mediterreense mens.....	75
3.3.1	Die Mediterreense mens is ‘n groeps mens.....	76
3.3.2	Hoe word ek lid van die groep?.....	82
3.3.2.1	Lid van die groep (familie) deur geboorte en aanneming.....	82
3.3.2.2	Lid van die groep deur versoening en loskoping.....	83
3.3.2.3	Lid van die groep deur uitnodiging.....	84
3.4	Patriargie.....	85
3.4.1	Die familie en bloedverwantskap.....	86
3.5	Kompetisie en afwering van kompetisie.....	87
3.5.1	Veg met strydgesprekke.....	88
3.6	Die soeke na sekuriteit.....	90
3.7	Ons en hulle.....	90
3.8	Beperkte goedere.....	91
3.9	Waardestelsels.....	93
3.9.1	Die sosiale waarde van eer en skaamte teenoor God/gode.....	94
3.9.2	Die sosiale waarde van eer en skaamte teenoor die medemens...	94
3.9.3	Die sosiale waarde van eer en skaamte teenoor die natuur.....	94
3.10	Ander waardestelsels waarmee rekening gehou moet word.....	94
3.10.1	Doen goed aan die wat goed is vir jou.....	94
3.10.2	Groepsgrense is belangrik.....	96
3.10.3	Ons groep maak nie foute nie.....	97
3.11	Samevatting.....	99

HOOFSTUK 4: ‘N AKSENTVERSKUIWING IN DIE VROEG-CHRISTELIKE KERK TEN OPSIGTE VAN EER EN SKAAMTE?

4.1	Inleiding.....	100
4.2	Die eerste dekades na Christus: die kerk in wording.....	100
4.2.1	Die Christene se intoleransie ten opsigte van die visies en praktyke van ander.....	105

4.3	Is daar verskil tussen die Christene en die heidene in terme van eer en skaamte?.....	105
4.3.1	Jesus en vroue.....	105
4.4	Eer en skaamte was nie universeel eenvormig nie.....	110

HOOFSUK 5: KLEMENS VAN ALEKSANDRIË: SY LEWE EN WERKE

5.1	Die leefwêreld van Klemens.....	112
5.2	Die werke van Klemens.....	113
5.2.1	Die Προτρεπτικός προς Ἕλληνας (Voorskrifte aan die Grieke/heidene).....	113
5.2.2	Die Παιδαγωγός (Die Leermeester / Tugmeester).....	114
5.2.3	Die Στρωματεῖς (Die Stromata).....	118
5.3	Uiteensetting van die Παιδαγωγός.....	119
5.4	Samevatting.....	121

HOOFSUK 6: EER EN SKAAMTE AS SOSIALE WAARDES IN KLEMENS VAN ALEKSANDRIË SE Παιδαγωγός

6.1	Inleiding.....	122
6.2	Aanvalle teen die eer van die vroeë Christene.....	122
6.2.1	Klemens oor die aanvalle teen die Christene.....	127
6.3	Eer en skaamte as sentrale tema in die Παιδαγωγός.....	127
6.3.1	Die Christene het 'n eerbare Tugmeester.....	128
6.3.1.1	Die Tugmeester is ὁ Λόγος.....	128
6.3.1.2	Die Tugmeester is ewig.....	129
6.3.1.2.1	Die sosiale waarde van die “hemelse leier”.....	129
6.3.1.2.2	Die Tugmeester tree op met wysheid.....	130
6.3.1.2.3	Die Tugmeester tree op met mag.....	130
6.3.1.2.4	Die Tugmeester het 'n eervolle posisie.....	133
6.3.1.3	Die Tugmeester dra die name van die Vader.....	135
6.4	Die sosiale waarde om die seun van 'n belangrike persoon te wees.....	136
6.5	Die kinders moet die voorbeeld van hul Vader navolg.....	137

6.6	Die Tugmeester gee 'n nuwe stel reëls.....	139
6.7	Die Pedagoog se hantering van ons sonde.....	139
6.7.1	Die tipiese weldoener-kliënt verhouding.....	139
6.7.2	Die tipiese weldoener-kliënt verhouding by Klemens.....	141
6.7.2.1	Christus as die Middelaar van die Vader.....	141
6.8	Die Pedagoog se liefde vir sy volgelinge.....	143
6.9	Man en vrou deel in die Pedagoog se beskerming.....	144
6.9.1	Die sosiale posisie van vrou in die Mediterreense samelewing.....	144
6.9.1.1	Die algemene opvatting oor die regte van vrou.....	144
6.9.1.2	Die Nuwe Testament oor die vrou: oorsigtelik.....	147
6.9.1.3	Enkele belangrike werke met betrekking tot die studie van die sosiale posisie van vrou in die Mediterreense samelewing..	147
6.9.2	Die sosiale posisie van mans in die antieke Mediterreense samelewing.....	148
6.9.3	Klemens oor die posisie van man en vrou ten opsigte van die Pedagoog.....	148
6.9.3.1	Mans en vrou is gelyk voor die Pedagoog.....	149
6.10	Respek vir die Tugmeester is 'n vereiste.....	152
6.10.1	Goddelike leiding maak die kinders anders as die wêreld.....	154
6.11	Die Christelike eer.....	155
6.11.1	Eer in die vermyding van die wêreldse versoekings.....	155
6.11.1.1	“Sonde is irrasioneel” (Paid. 1, XIII,30-53).....	157
6.11.1.2	Die belydenis van sonde in terme van eer en skaamte.....	160
6.11.2	Lig en duisternis.....	162
6.11.3	Die kruisiging van Christus in terme van eer en skaamte.....	165
6.11.3.1	Die kruis is 'n <i>σκάνδαλον</i>	167
6.11.3.2	Wanneer oneer nie 'n skande is nie.....	168
6.11.4	Die Christen en rykdom.....	170
6.11.4.1	Die verband tussen eer en rykdom.....	170

6.11.4.2	Die verband tussen armoede en die verlies aan eer.....	171
6.11.4.3	Klemens oor rykdom.....	172
6.12	Strydgesprekke by Klemens?.....	174
6.12.1	Strydgesprekke as “forensiese retoriek”.....	177
6.12.2	Strydgesprekke as “filosofiese diskoers”.....	178
6.12.3	Strydgesprekke as “opvoedingsmedium”.....	178
6.12.4	Strydgesprekke as “vermaak”.....	179
6.12.5	‘n Ander benadering tot strydgesprekke.....	179
6.13	Samevatting.....	183

HOOFSTUK 7: “GOEDGUNSTIGHEID EN GENADE” AS SOSIALE WAARDES IN KLEMENS VAN ALEKSANDRIË SE Παιδαγωγός

7.1	Inleiding.....	184
7.2	Die weldoener-kliënt verhouding: oorsigtelik.....	184
7.3	Goedhartigheid en vriendskap.....	185
7.4	Die sosiale konteks van “genade”.....	186
7.5	Wat dit beteken om “genade te bewys”: die sosiale verband van guns.....	188
7.5.1	Om goed te doen aan ander.....	188
7.5.2	Om dié wat goed was vir jou te eer.....	188
7.6	Goedgunstigheid teenoor die armes.....	189
7.6.1	Wie is die “armes”, as die meerderheid arm is?.....	190
7.6.1.1	Goedgunstigheid ten opsigte van die πτωχός.....	191
7.6.1.2	Goedgunstigheid ten opsigte van die πένης.....	192
7.6.2	Goedgunstigheid is ‘n kwessie van sosiale stand.....	192
7.7	Goedgunstigheid en genade in die Paidagogos.....	194
7.7.1	Die optrede van die rykes eer God nie.....	195
7.7.2	Die Christen se houding teenoor die armes.....	196
7.7.2.1	Nooi die armes, nie die invloedrykes nie.....	196
7.7.2.2	God kyk die arme nie mis nie.....	198
7.7.2.3	Wie is dan die armes volgens Klemens?.....	198

7.8	Genade in die lig van die Paidagogos.....	201
7.8.1	God gee χάρις aan alle mense.....	201
7.8.2	God gee χάρις aan sy kinders.....	202
7.8.3	God eis χάρις van dié wat deur Hom begunstig is.....	203
7.9	Die Weldoener neem die inisiatief tot versoening, nie die kliënt nie.....	205
7.10	Samevatting: wat weet ons as ons hierdie dinge weet?.....	208

HOOFSTUK 8: DIE “GROEP EN BUITESTAANDERS” AS SOSIALE WAARDE IN KLEMENS VAN ALEKSANDRIË SE Παιδαγωγός

8.1	Inleiding.....	210
8.2	Die sosiale waarde van “die familie” in die Mediterreense kultuur.....	211
8.2.1	Die groep en die bepaling van identiteit.....	211
8.2.1.1	Identiteit: wat is in ‘n naam?.....	212
8.2.2	Etos ten opsigte van die groep.....	213
8.2.2.1	Die huishouding: samewerking, nie kompetisie nie.....	214
8.3	Die sosiale waarde van die “familie” en die “groep” in die Paidagogos.....	214
8.3.1	Inleiding tot hierdie onderafdeling.....	214
8.3.2	Die Christelike groep as die “huishouding van God”.....	216
8.3.2.1	Die Vader.....	216
8.3.2.2	Die kinders.....	218
8.4	Die sosiale rolle binne die Christelike groep.....	219
8.4.1	Man en vrou in sosiale harmonie.....	220
8.4.1.1	Die man as hoof?.....	223
8.5	Die etos ten opsigte van die groep.....	227
8.5.1	Wedydse liefde.....	227
8.5.2	Mededeelsaamheid.....	228
8.6	Met wie die Christen moet assosieer.....	230
8.6.1	Groepsassosiasie volgens Klemens.....	230
8.7	Samevatting.....	233

HOOFSTUK 9: “REINHEID EN ONREINHEID” AS SOSIALE WAARDES IN KLEMENS VAN ALEKSANDRIË SE Παιδαγωγός

9.1	Inleiding.....	234
9.2	Algemene oorsig oor beskikbare bronne oor reinheid en onreinheid.....	234
9.3	Reinheid en onreinheid in die Mediterreense samelewing.....	236
9.3.1	Die sosiale benadering tot reinheid en onreinheid.....	237
9.4	Klemens se perspektief op reinheid en onreinheid.....	242
9.4.1	Rein en onrein kos.....	243
9.4.2	Rein en onrein gedrag.....	248
9.4.2.1	Die verband tussen reinheid en die hantering van besittings.....	251
9.4.2.2	Die verband tussen rein gedrag en geestelike reinheid.....	254
9.4.2.2.1	Reinheid ten opsigte van die openbare lewe.....	254
9.4.2.2.2	Reinheid ten opsigte van die huislike lewe.....	261
9.5	Verdere sosiale waardes met betrekking tot reinheid en onreinheid in die Paidagogos.....	262
9.5.1	Kleredrag en naaktheid en die verband met reinheid en onreinheid.....	262
9.5.2	Wat is ware reinheid?.....	267
9.5.2.1	Innerlike skoonheid.....	268
9.5.2.2	Liggaamlike reinheid.....	268
9.5.3.3	Opregtheid.....	269
9.6	Samevatting.....	269

HOOFSTUK 10: KONKLUSIE EN TOEPASSING

10.1	Konklusie.....	271
10.2	Toepassing.....	274

BIBLIOGRAFIE

Geraadpleegde werke.....	280
--------------------------	-----

OPSOMMING

Summary and key terms.....	304
Opsomming en sleutelterme.....	305

Virtue is the fount whence honour springs.

Christopher Marlowe

Mine honour is my life; both grow in one; take honour from me, and my life is done.

William Shakespeare

Shame is what we feel when we are disgraceful to those who care for us.

Aristoteles

Where there is yet shame, there may in time be virtue.

Samuel Johnson

INLEIDING

“My woorde is buite verband aangehaal!” Hoor mens nie gereeld prominente openbare figure hierdie uitdrukking gebruik nie? Iemand kon miskien die presiese woorde gebruik het, maar binne ‘n ander verband, of in die teenwoordigheid van mense wat nie die agtergrond van die woorde verstaan nie. Mense se woorde kan heeltemal iets anders sê as wat hulle bedoel as daardie woorde nie binne ‘n betrokke sosiale verband geplaas kan word nie (deSilva 2000:17).

Sosiale geregtigheid het ‘n modewoord geword in die moderne Westerse beskawing, maar dit wil voorkom of min werklik weet wat die term beteken en hoe die mens daarby moet uitkom.

Die moderne Westerse beskawing is geneig om die konsep van eer en skaamte te ontken, alhoewel die massamedia die beginsel van eer en skaamte toepas om publieke figure in die openbaar te “verhoor”, meen McIlroy (2005a:internet). *“Despite the fact that contemporary Western society has such a diminished sense of honour and shame, they remain inescapable social realities, and hence find expression in the parodies of exclusive celebrity interviews and zoo TV, on the one hand, and the naming and shaming policy of ASBO¹s on the other”* McIlroy (2005a:internet). Eer beskerm goeie gedrag in elke samelewing, terwyl skaamte asosiale- of verkeerde gedrag “straf” deur blootlegging en veragting.

Die Bybel vertoon ‘n ander soort waardestelsel waardeur eer deur diskresie beskerm word, en waar skande blootgelê word deur erkenning, versoening en heropname in die gemeenskap (McIlroy 2005a:internet).

¹ ASBO's staan vir *Anti-Social Behaviour Orders*. Dit is uitsprake wat die Britse howe die laaste paar jare begin maak het teenoor veral jongmense wat nie noodwendig landswette oortree nie, maar hulle skuldig maak aan anti-sosiale gedrag en so ‘n probleem word vir die samelewing. Hofuitsprake oor anti-sosiale gedrag van individue word al hoe meer algemeen in die Westerse lande namate wetstoepassing in veral skole ‘n groter probleem word.

McIlroy (2005a:internet) wys tereg daarop dat eer in die Westerse wêreld net so 'n groot vraagstuk in die sosiale struktuur van die samelewing is as wat die geval in die Mediterreense kulture is: *“On the one hand, Channel 4 wins awards for a TV programme entitled Shameless, about a dysfunctional family on a Manchester estate, which it promotes as being ‘packed with sex, drugs, gratuitous violence, love and scams. Chaos ensues...’ The show seems to epitomise a society in which any sense of honour, shame or shared morality has disappeared.”... “On the other hand, the Crown Prosecution Service organised a conference in December 2004 to address the problem of ‘honour killings’. In 2004 alone 12 people were prosecuted for honour killings in the British Asian community; 117 women have disappeared over the past decade. In West Yorkshire, a young Asian woman disappeared, presumed murdered, simply because a romantic song was dedicated to her on a local Asian radio station.”* Hy (McIlroy 2005a:internet) meen iets is drasties verkeerd met die moderne Westerse samelewing se konsep en hantering van eer en skaamte, moontlik omdat die moderne mens nie die sosiale waardes wat verband hou met eer en skaamte verstaan nie.

Verder is dit belangrik om op te let dat, nieeenstaande die feit dat ons deur die moderne kommunikasiemiddele in kontak is met mense reg oor die wêreld, ons eintlik nog baie min verstaan oor die komplekse aard van gebruike en gewoontes binne die Mediterreense samelewing. Let bietjie op wat in die moderne Midde-Oosterse wêreld gebeur.

9 September 2004: Algerië

Islamitiese partye staan 'n regeringsplan teë wat voorstel dat Algeriese vroue se omstandighede verbeter word ten opsigte van huwelike in dié land. *“We will mobilize all society to stop this reform”* sê Abdelmajid Menasra (Ruggi 1998:internet). Hierdie hervorming verbied mans om van hul vroue te skei sonder rede, en gee vroue die reg om aanspraak te maak op finansiële ondersteuning van hulle eks-mans indien hulle sou skei. Mans sal ook hul vroue se

toestemming moet vra om met nog 'n vrou te trou. Die voorstel was verder dat vroue nie meer manlike lede van die familie se toestemming hoef te vra om te trou nie (Kamguian 2004 :internet; Reuter, 9 September 2004).

2004: Saoedi-Arabië

'n Vrou kritiseer die wet wat bepaal dat Arabiese vroue nie seuns mag leer nie. In 'n onlangse konferensie oor die regte van vroue in dié land het mans en vroue in verskillende kamers gesit en by wyse van 'n "video-konferensie" gedagtes uitgeruil oor die toekoms van die vrou in Islamitiese lande. Die mans se skerm was egter afgeskakel, in nakoming van die verbod om vroue se gesigte in die openbaar te wys. "*We are living in a modern world, but we are far behind*" het een van die vroue gekla (Kamguian 2004:internet).

Die konferensie het nie sonder kritiek plaasgevind nie: 'n Regeringsamptenaar, Abdul Rahman, het in sy verklaring gesê dat hulle nie sal toelaat dat "sataniese" waardes op hulle afgedwing word nie. "*How can we let our women drive, or lift their veils or mix with men?*" Wat is volgende, vra hy, sal ons hulle eendag nog toelaat om in 'n kafee te sit en saam met ons tee te drink? (www.secularislam.org/woman/bulletin27.htm).

15 Augustus 2004: Iran

'n 16-jarige meisie word in die dorpie Neka in die openbaar gehang, omdat sy "'n skerp tong" het. Die tiener het geen regsverteenvoordinging gehad nie, en haar ouers kon nie daarin slaag om enige regshulp vir haar te kry nie. Die regter het persoonlik die doodsvonnis uitgevoer (Kamguian 2004:internet; LA Times, 4 September 2004).

Februarie 2005: Saoedi-Arabië

“Geen vrou word toegelaat om te stem in die Februarieverkiezing in dié land nie”. Dié aankondiging word gemaak na aanleiding van internasionale druk om vroue in Saoedi-Arabië die geleentheid te gee om self te besluit wie oor hulle regeer.

Die feit dat die moderne Westerse mens heftig hierop sou reageer, wys dat kulture selfs binne die moderne samelewing baie van mekaar verskil. Dit geld dan seker in ‘n nog groter mate wat die moderne mens en die antieke mens betref.

Die sogenaamde “honor killings” vraagstuk

Die familie is die vernaamste deel van die Mediterreense samelewing. Die familie se status rus grootliks op die eer van die lede van daardie betrokke familie en hul interaksie met die gemeenskap. Anders as in die antieke Oosterse samelewings rus die eer van die familie in die moderne Mediterreense gemeenskap grootliks op die kuisheid van die dogters binne die gesin (Ruggi 1998:internet). Binne hierdie konteks kan die dogters dus die gesin se eer onmeetbare skade berokken indien sy haar seksualiteit verkeerd uitleef.

Elke jaar word honderde vroue en kinders in die Midde-Ooste vermoor deur manlike lede van die familie. Die sogenaamde “eer-moorde” – wanneer ‘n manlike lid van ‘n familie ‘n vroulike lid straf deur die dood omdat sy na bewering onkuis opgetree het, kom nog algemeen voor in die Midde-Oosterse lande. Dit is nie vreemd dat mense hierdie dade regverdig vanuit hul godsdienstige oortuigings nie. Dit is juis ons moderne waarnemings in verband met die Midde-Oosterse lande, wat ons noop om weer vir ‘n slag na die Bybelse leer te kyk. Dit is verder ook nodig dat ons die gebruike in terme van eer en skaamte nie net van toepassing maak op die antieke samelewings nie, maar besef dat hierdie gebruike geweldige groot lig werp op die gebruike en gewoontes van die moderne Midde-Oosterse samelewings ook (Ruggi 1998:internet).

Die groot dilemma rondom die sogenaamde “eer-moorde” is dat dit gewoonlik ‘n privaat aangeleentheid is, wat slegs die familie waarbinne dit voorkom, betrek (Ruggi 1998:internet). Aangesien die familie se eer op die spel is deur die wandaad wat gepleeg is, glo die samelewing dat die gemeenskap nie van die aangeleentheid behoort te weet nie. Dit sal die betrokke familie se eer in die oë van die res van die samelewing benadeel. Aangesien die “eer-moorde” ‘n familie-aangeleentheid is, is daar ook geen amptelike statistieke oor hoeveel vroue jaarliks daardeur geraak word, asook die omvang van die praktyk nie (Ruggi 1998:internet). Volgens statistieke op <http://www.merip.org/mer/mer206/ruggi.htm> was daar in 1997 20 sulke “eer-moorde” in die Gaza gebied en die Wesoewer. Een van die inwoners het opgemerk: “*We know there are more but no one publicizes it*”.

Die ironie agter dié dade (wat die Westerse beskouing betref) is dat slegs die vrou vir hierdie “misdaad” gestraf word, terwyl die man, wat net so skuldig is, beskou word as ‘n onskuldige party en gewoonlik skotvry daarvan afkom. Westerse lande vra vandag die vraag: *Waar kom die Midde-Oosterse lande aan hierdie gebruik?* (Kamguian 2004:internet). Die antwoord lê natuurlik in die antieke beskawings van hierdie gebiede. “Die ‘eer’ van die familie kom van die antieke gebruik waar die man die verantwoordelikheid gehad het om die familie se waardes te beskerm en seker te maak dat hulle die eer van die familie voorop stel in hul daaglikse besluite”, sê Sharif Kanaana, professor in antropologie (Ruggi 1998:internet). Wat die man in hierdie familie, stam, of sibbe moet doen, is om seker te maak dat die lede van die familie produktief besig bly met die handhawing van die eer van die groep.

Ons lewe in ‘n tyd waarbinne die mens skielik in kontak gebring word met gebeure reg oor die wêreld asook verskillende kulture se hantering van dié probleme. Ons weet dus van die probleme, maar min mense doen die moeite om daardie betrokke gebied se kulturele- en sosiale opvattinge oor die saak te bestudeer. Hierdie tekortkoming in ons verstaan van die Midde-Oosterse

praktyke maak dit byna voor-die-hand-liggend dat die Westerse mens na probleme in Oosterse lande kyk, en die oplossing soek vanuit sy/haar Westerse verwysingsraamwerk. So kan ons nie verstaan dat daar sogenaamde “eermoorde” in die Midde-Oosterse lande toegelaat word nie, want ons leef met ‘n ander waardestelsel as daardie mense (Ruggi 1998:internet).

Al bogenoemde voorbeelde maak dit duidelik dat sosiale geregtigheid en sosiale ongeregtigheid ‘n belangrike tema geword het vir die moderne mens, maar dat daar beslis verskille bestaan oor wat die inhoud van hierdie terme behels, en hoe dit in die samelewing binne kultuur- en godsdiensverband uitgeleef word.

Dié voorbeelde maak dit verder voor-die-hand-liggend dat daar in die komende jare waarskynlik baie aandag geskenk sal moet word om die basiese waardestelsels van verskillende kulture te ontdek, te verstaan en binne konteks te evalueer namate die wêreld al hoe “kleiner” word met die uitbreiding van die kommunikasie- en vervoerstelsels. Mense van verskillende wêrelddele het “baie nader aan mekaar gekom”, maar verstaan steeds baie min oor mekaar se manier van hantering van sosiale probleme.

Indien dit waar is dat mense mekaar kan misverstaan as gevolg van hul kultuurverskille in ‘n tyd waar mense mekaar makliker kan leer ken deur middel van die moderne kommunikasiemiddele, moet dit beslis waar wees dat die moderne leser van die antieke tekste soos dié van die kerkvaders ‘n benadering van versigtigheid behoort te volg in die bestudering van die boodskap van die skrywer. Dit behoort dan net so voor-die-hand-liggend te wees dat die sosiale verwysingsraamwerk van die betrokke antieke skrywers ‘n rol sou speel in die vertolking van die wêreld waarin hulle geleef het. Die moderne eksegete moet dus moeite doen om die leefwêreld van die antieke skrywer te begryp ten einde sy verwysingsraamwerk binne konteks te sien.

Die probleem wat die moderne leser het wanneer daar met die antieke tekste gehandel word, is dat die teks, hetsy Bybels of buite-Bybels, geskryf is aan

spesifieke mense in spesifieke omstandighede met 'n spesifieke boodskap en spesifieke konteks. Dit beteken dat die moderne leser nie maar bloot na die antieke tekste kan gaan, en daaruit afleidings maak vanuit die konteks van 'n moderne verstaan nie. Die *antieke teks* moet binne sy *antieke konteks* gelees en verstaan word. Stander & Louw (1990:elektroniese weergawe) maak die opmerking dat: “*Een van die grootste probleme wat Christene ervaar wanneer dit by die Bybel kom, is die kwessie van betekenis, m.a.w. hoe verstaan 'n mens dit wat jy lees.*” Wanneer daar met die antieke teks gehandel word, word daar dus telkemale gevra: wat was die omstandighede van die oorspronklike skrywer(s), asook wat was die omstandighede van die oorspronklike ontvangers?

Alle kulture word gekenmerk deur sekere sosiale waardes. Elke kultuur het 'n eie manier om die realiteit waarin die mens leef so te orden dat die belang van die individue en die groepe binne daardie kultuur prioriteit verdien. Al is die realiteit waarin 'n sekere groep leef dieselfde realiteit as die waarin 'n ander groep leef, verskil die kulturele interpretasie van die werklikheid van kultuurgroep tot kultuurgroep (Pilch & Malina 1993:xiii). Dit veronderstel verder dat daar in elke samelewing sekere kulturele kenmerke is wat een spesifieke groep onderskei van 'n ander. Hierdie kulturele opvattinge kan ons ook noem: *gewoontes en gebruike*.

Heelwat navorsing is al gedoen oor die verstaan van gebruike en gewoontes van die Bybel (Stander & Louw 1990; Le Roux 1994; Malina 1981, 1993, 1995; Boissevain 1974; Neyrey 1998,2004; Peristiany 1976; Pilch 1993). Stander (2003:518) noem enkele ander voorbeelde van werke wat oor die sosiale waardes van die antieke samelewing handel. Dit is belangrik dat mens beseft dat jy jou moet inleef in die situasie van die antieke mens (Stander & Louw 1990:elektroniese weergawe).

Die kultuur van die antieke mense was ryk en divers. In die sogenaamde Vruggbare Halfmaan tussen die Middellandse See en die Persiese Golf, was daar

'n groot verskeidenheid van kulturele gebruike (Stander & Louw 1990:elektroniese weergawe). Die lewenswyse van die armes was nie dieselfde as die lewenswyse van die rykes nie; die lewenswyse in die warm vallei van die Jordaanrivier het verskil van die lewenswyse op die koel berge rondom Jerusalem; die lewenswyse in die somer het verskil van die lewenswyse in die winter; die lewenswyse van 'n nomadiese herder het verskil van die lewenswyse van 'n besigheidsman in die stad; en in 'n land wat dikwels in 'n oorlogstryd gewikkel was, was die lewe anders tydens die besetting deur die Assiriërs, as tydens die besetting deur die Grieke en die Romeine (Stander & Louw 1990:elektroniese weergawe). Ons kan ook aanneem dat die kulturele opvattinge van die Christene drasties verskil het van die nie-Christene.

Wanneer daar na die taal van 'n spesifieke skrywer gekyk word, moet daar in gedagte gehou word dat daardie besondere skrywer nie los van sy kulturele gebruike en omstandighede geskryf het nie. Dit was dus nog altyd belangrik om kennis te dra van die kulturele omstandighede en gebruike van antieke skrywers om sodoende te kan verstaan wat hulle bedoel (Malina *et al* 1995:2).

Alhoewel daar in die afgelope paar jaar 'n ontwaking was in die belangstelling van die moderne eksegete oor die waarde van die sosiale gebruike van die antieke kulture, is dit tog 'n studieveld wat nog redelik braak lê. Die moderne werke wat sosiale waardes as vertrekpunt vir die verstaan van die antieke kulture neem het egter ook sekere leemtes: eerstens is daar die leemte in die moderne werke wat oor die sosiale waardes in die Mediterreense samelewing handel dat daar veralgemenings is in die toepassing van die sosiale waardes op die samelewing. So byvoorbeeld is daar baie duidelike bewyse in die Nuwe Testament dat die sosiale waarde wat vir die heidense samelewing gegeld het, nie noodwendig net so vir 'n Christelike samelewing gegeld het nie (Sien byvoorbeeld Neyrey (2004e:internet), wat beweer dat die sosiale opvatting dat dit 'n skande is om 'n navorolger van 'n gekruisigde te wees, deur die Christene

geïnterpreteer word as 'n eer). Hierdie studie sal ondersoek instel na bogenoemde saak.

Tweedens is daar die leemte in die huidige studie oor die sosiale waardes van die antieke kultuur, dat die prominente werke slegs konsentreer op die Ou- en Nuwe Testamente as basis vir die interpretasie van die antieke kultuur. Stander (2003b:525) sê dat dit jammer is dat die patristiese werke so dikwels verwaarloos word in die moderne eksegetiese prosesse, omdat daar waardevolle getuienis aangaande die verstaan van antieke tekste daarin opgesluit is. Daar kan met hierdie standpunt saamgestem word. Verder wil ondersoek ingestel word of Malina (1993:xv) korrek is as hy meen dat daar in die eerste eeue na Christus geen beduidende verskil tussen die interpretasie van die sosiale waardes deur onderskeidelik die Christene en Jode was nie.

Dié studie wil ondersoek doen of daar belangrike feite in die *Paidagogos* van Klemens van Aleksandrië is wat die Christelike interpretasie van die Mediterreense sosiale waardes beïnvloed, ondersteun of dalk selfs daarvan verskil.